

УДК 323+711(497.11)

DOI: 10.5937/pr80-49415

Оригинални научни рад

*Дејан Миленковић**

Факултет политичких наука, Београд

УРБАНЕ ПОЛИТИКЕ ПЛАНИРАЊА, УПРАВЉАЊА И СТАНОВАЊА У ЕВРОПСКИМ ГРАДОВИМА НА РЕКАМА И ГРАДУ БЕОГРАДУ – СТУДИЈА СЛУЧАЈА**

Сажетак

Као последица непостојања јавних политика и правног оквира, а затим и непоштовања закона и прописа који се односе на коришћење река и обала, развој плутајућих заједница од њиховог настанка до данас у Београду, текао је претежно одоздо према горе, односно од индивидуалних и често нелегалних акција појединаца до постепеног и све актуелнијег утврђивања а затим и спровођења јавних политика и уређења речног подручја. Компаративно посматрано, поједини европски градови на рекама и каналима, последњих неколико деценија, све више обраћају пажњу на пажљиво планирање управљања рекама и каналима и потенцијалним могућностима за реализацију пројеката урбаног зеленог становања кроз стварање одрживих плутајућих микро речних заједница на истим. И град Београд постепено се прилагођава овим потребама. У граду Београду, поред великог броја примера лоше праксе „плутајућих заједница”, постоје и поједини добри примери уређења „микро речног простора” и добре праксе живота и становања у еколошки прихватљивом природном окружењу на

* Имејл адреса: dejan.milenkovic@fpm.bg.ac.rs; ORCID: 0000-0002-9830-0372

** Рад је подржан средствима Министарства науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије на основу Уговора о реализацији и финансирању научно-истраживачког рада НИО у 2023. години: број 451-03-47/2023-01 од 17.01.2023.

води. То је случај са речним острвом Ада Међица у Београду, која може да послужи као „добар случај” и за друге европске градове на рекама. Реч је о одрживој заједници коју карактерише симбиоза људи и окружења у којој снага мале речне заједнице доприноси очувању животне средине, постизању еколошке равнотеже и урбаном зеленом становању у природном окружењу.

Кључне речи: урбане политике, градови, реке и канали, микро јавни простор, плутајуће заједнице, урбано зелено становање.

УВОД

Од најстаријих времена мора, реке и канали су биле извор живота за велики број људи. На рекама, каналима и обалама мора, настајале су и нестајале бројне цивилизације. Једна од првих, Винчанска цивилизација, управо је настала на обали реке Дунав. Како се истиче, „на природној раскрсници путева, спајајући различите културе, у петом миленијуму пре наше ере развијала се једна од најнапреднијих праисторијских култура у свету, винчанска култура. Погодна клима, добар географски положај, близина великих река, рудника и других извора сировина у комбинацији са погодном инфраструктуром, омогућили су винчанској култури економско јачање и развој размене са удаљеним местима и културама” (Rikalo 2011). Током дугог развоја људске цивилизације, на рекама, каналима и морима настајале су и тзв. „пловеће комуне” односно „плутајуће заједнице” на води. Међутим, често је, што је и данас случај, живот за њихове становнике био сурова свакодневица, посебно у великим градовима са значајном популацијом становништва у Азији или Африци. Такве заједнице неретко су биле предмет анализа посебно са социо-економских аспеката живота људи у вези са ниским квалитетом становања људи у „плутајућим заједницама”. Један од примера такве „заједнице на води” о коме је писано у научној литератури последњих година је део града Лагоса у Нигерији под називом Макоко. Макоко је плутајућа заједница у лагуни овог афричког града која је одраз сиромаштва и лоших услова живота (Yadua 2007, 71–83). Такве плутајуће заједнице можемо пронаћи и у бројним другим земљама у развоју.

Међутим, у последњих неколико година, у развијеним земљама, научно проучавање феномена плутајућих заједница се са социјално-економског, све више премешта на еколошко-архитектонско-политиколошку раван. Фокус се све више помера на плутајуће заједнице у земљама са високим стандардом и великим метрополитенским градовима што је повезано са урбаним планирањем и остваривањем концепта тзв. „зеленог града“ (Milenković 2019). Плутајуће заједнице постају једно од значајних питања политичке екологије, модерне архитектуре као и обезбеђења одрживог развоја, посебно у светлу деценијских климатских промена које нас прате. Површине река и мора, посебно у развијеним метрополитенским градовима, све више се посматрају као простори који могу бити искоришћени у функцији новог облика урбаног „зеленог“ становања, у којем човек може да егзистира и развија се у симбиози са природним окружењем воде.

Трансформација речних и морских обала у урбаним метрополитенским градовима, како то тврде Бонс (*Bunce*) и Дезфорт (*Desfort*), данас обухвата одлуке: о планирању и о креирању социјалне и еколошке политике; финансирању инфраструктуре; о начину привлачења инвестиција као и остваривању власничких права у пракси; јавном управљању, као и све друго што има своје импликације на друштвене и еколошке процесе који се дешавају на урбаним обалама (*Bunce and Desfor 2007, 251–334*). Једноставно, „ (...) са климатским променама које су у току, градови траже начине да се изборе са њиховим последицама. Да би дошло до уравнотежења урбане обале и климатске адаптације, стамбени простори на рекама у метрополитенским градовима показали су се као обећавајуће, али још увек недовољно проучавано решење“ (*Storbjörk and Hjerpe 2022*). Све чешће су урбанистичке „визије“ изградње градова на води, као јединственим комунама које треба да допринесу адаптабилности за будућност. Одрживи плутајући градови или водена подручја у урбаним мегаполисима могу понудити решења за претње климатских промена с којима се суочавају поједина урбана подручја (*2022*), услед чега се све чешће разматра могућност плутајућег становања као новог облика отпорног живота (*Changho 2015*) у градовима у којима постоји таква могућност.

На нове урбане визије утицали су глобални пораст температуре, топљење ледника, повећање нивоа мора и океана. Неке од таквих урбаних визија представљене су широј јавности последњих година.

Један од првих градова који ће ући са реализацијом таквог пројекта плутајуће заједнице на води намењеног урбаном становању на обали мора, биће јужнокорејски град Бусан, други по величини у овој земљи, на основу пројекта који је дала архитектонска кућа *Oceanix* (*Oceanix n.d.*), као прототип будућег одрживог града на води (Yang, Zhao and Kim 2022).

У овом раду ипак ћемо изоставити обале мора и океана и пажњу ћемо посветити „плутајућим заједницама на рекама и каналима” у метрополитенским градовима на европском континенту. Још уже, пажњу посвећујемо „микро плутајућим заједницама” на рекама и каналима, а за студију случаја као пример ћемо узети микро заједнице у Лондону, Хамбургу и Амстердаму. Затим ћемо пажњу усмерити на град Београд, односно, „микро плутајућу заједницу” на речном острву на реци Сави између Аде Циганлије и новобеоградских блокова – Ади Међици.

ТЕОРИЈСКИ ПРИСТУП И МЕТОДИ

На основу прегледа историјског развоја, планираних пројеката и још увек ограничене научне литературе, најпре ћемо да покушамо да одредимо појам „плутајуће заједнице на рекама и каналима” у метрополитенском граду. У најширем значењу, и као први параметар у истраживању, плутајућу заједницу можемо означити као заједницу или збир свих индивидуалних и/или групних пловних објеката и људи који их користе на рекама и каналима у метрополитенском граду. Други параметар истраживања појма „плутајуће заједнице на рекама и каналима” је да ли се ради о индивидуалном пројекту или групном решењу за живот већег броја људи у таквој заједници. У првом значењу, то су заједнице које су првенствено настајале као пројекти и индивидуални подухвати појединаца жељних живота на реци у метрополитенском граду, а у функцији еколошке обнове и коришћења недовољно искоришћених и запуштених речних водених токова и канала, за сврху одмора, рекреације, становања али и забаве. За један број европских градова такве заједнице имају и историјско значење и данас имају и карактер културног наслеђа. С друге стране, групна или инвеститорска заједница на води, је мање насеље које повезује више пловних објеката на једној заједничкој локацији која представља јединствену целину на заједничком и/или појединачним понтонима у речном каналу

односно реци у метрополитентском граду. Такве водене заједнице све чешће се повезују са новим урбанистичким и архитектонским решењима самоодрживе и енергетски независне еколошке комуне више пловила, кућа и људи који у њима стално живе а које се користе за сврху рада и становања.

Фокус је у оба значења стављен на „микро плутајућу заједницу односно ‘микро’ јавни простор” (Milenković 2018), као део приобаља која по својим карактеристикама, могу у будућности бити начин за ширење „плутајућих заједница” на већем подручју водног тока река у метрополитским градовима, јер оне данас представљају добре примере одрживог управљања и симбиозе природе, реке и становања у урбаним метрополама које обезбеђују повољне услове за живот и становање и одрживи развој истих.

У раду су коришћене методе компаративне анализе микро плутајућих заједница на примеру три велика европска града на рекама и каналима: Лондона, Хамбурга и Амстердама. Затим је представљена историјска генеза развоја плутајуће заједнице у граду Београду и студија случаја Аде Међице као микро водног речног простора у савском приобаљу који представља облик симбиозе природе и људи који на њему живе. Она може бити могући модел и за будуће уређење, других делова водног простора савске и дунавске обале, у деловима на којима за тако нешто постоје могућности.

Научни радови у овој области још увек су ретки. Нешто је више стручних текстова написаних у реномираним стручним часописима као што је то на пример *National Geographic* као и специјализованим гласилима и веб-страницама које се баве туризмом и туристичким кретањима, јер су „плутајуће речне заједнице” временом постале и део туристичке понуде појединих урбаних европских мегаполиса.

КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА МИКРО ПЛУТАЈУЋИХ ЗАЈЕДНИЦА У ПОЈЕДИНИМ ЕВРОПСКИМ ГРАДОВИМА (ЛОНДОН, ХАМБУР И АМСТЕРДАМ)

Лондон

У Лондону, потреба са јефтинијим, као и становањем у зеленим урбаним окружењем, довела је до значајног пораста броја плутајућих објеката, на реци Темзи и њеним каналима. Ови објекти се све чешће користе за дугорочно или трајно становање. Како истиче Калегаро

(Callegaro), „ (...) град Лондон има више од 160 километара пловних путева, не рачунајући реку Темзу (остале 68 километара). Заједнице чамаца и сличних пловних објеката у Лондону су постојале одувек, али је са климатским променама дошло до огромног раста корисника и посетилаца лондонских канала. У ствари, британски канали живе други златни живот и популарнији су него икад” (Callegaro 2019). Управљање каналима је централизовано, јер је оно поверено *Canal & River Trust (CRT)* као јавној корпорацији која за објекте на води издаје две врсте дозвола: (1) „стални вез” (која на годишњем нивоу даје могућност кориснику дозволе годишњу сигурну локацију било које врсте пловила) при чему се такви објекти могу користити за дугорочно становање и (2) „крстарећу дозволу” (која захтева од власника пловног објекта углавном бродова да на сваких 14 дана пронађу нову локацију за своје пвило). У генези случаја *CRT* показало се да углавном издају „крстареће дозволе”. И једне и друге су веома скупе. После протеста наутичара против *CRT*, *CRT* је започео са израдом Стратегије привезивања за Лондон 2018. године, које делимично треба да ограничи све већи број пловила које крстаре лондонским каналима али и повећа број „сталних везова”, како би управљање ограниченим просторима било ефикасно и како би се искористила прилика за развој првокласног речног простора (Callegaro 2019), и подручја које може бити искоришћено као подручје за урбано „зелено” становање на каналима. За сада још увек нема пројеката „групне” пловеће заједнице, као што је то случај у неким другим градовима, јер је поменута Стратегија не обухвата, те је ово питање остављено за будућност. Пловећа заједница је још увек ствар појединца – ентузијаста, који су нашли своје место у природном станишту канала у којима уживају.

Хамбург

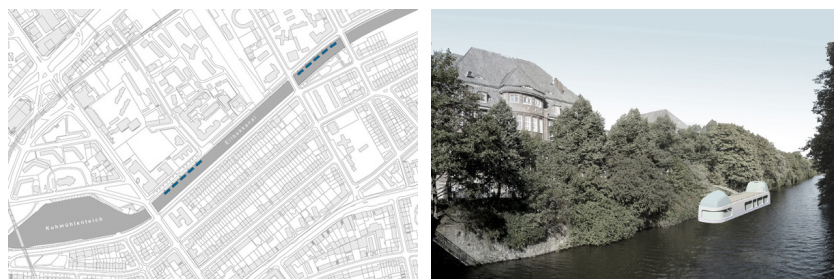
Следећи град кога ћемо поменути у овом раду је Хамбург. Зелене површине и шуме чине 16,5% градског подручја, резервати природе заузимају 9% градске урбане површине, а површине заштићеног градског пејзажа покривају додатних 19% града. Град је испресецан плавим зонама више река (Елба, Алистер и Биле) и бројним каналима, а град је речним путем повезан и до Северног мора (Milenković 2021, 177–183). Хамбург је добар пример управљања водама који је 2011. године основао Фондацију за очување природних

станишта на реци Елби, чији је циљ да обезбеди финансијска средства и спроведе пројекте очувања природних станишта око реке у овом метрополитском региону. У раду Фондације учествују град, привреда, удружења грађана и хамбуршке луке. На овај начин обезбеђена су финансијска средства за спровођења различитих пројеката заштите природних станишта на овој реци (Ministry of Environmental and Energy 2016, 43–44).

Међутим, иако је Хамбург „водени град” до коришћења хамбуршких река и канала за становање, долази тек почетком 21. века. У прошлости, чамце и старе неискоришћене бродове, као и кућице на води, у Хамбургу су користили сиромашни и углавном самостални и сналажљиви грађани. Један од разлога за то је у томе што су многи канали плимни, а река Елба и данас је веома непредвидива. Други је био недостатак јасних јавних политика у могућем планском коришћењу река и канала у Хамбургу за стамбене и пословне потребе.

До формулисања и реализације јавних политика у домену урбаног становања, започело се тек 2006. године, када је град Хамбург објавио јавни конкурс за дизајн кућица на води. Пројекат је назван „Живети на води” и био је лоциран на једном делу канала Еилбек. Град је, за најбоље дизајниране кућице на води за 10 иновативних решења, добитницима награде гарантовао сопствени вез уз ограничење да се изградњом „стана на води” не угрожава пловност канала. Идеја се показала као веома допадљива архитектама у Немачкој као и грађанима Хамбурга након јер је на конкурс послато више од 400 пријава (EnviroPaul 2011). Једно од архитектонских решења које је победило на конкурс, као и распоред 10 плутајућих објеката на овом каналу може се пронаћи на наредној слици.

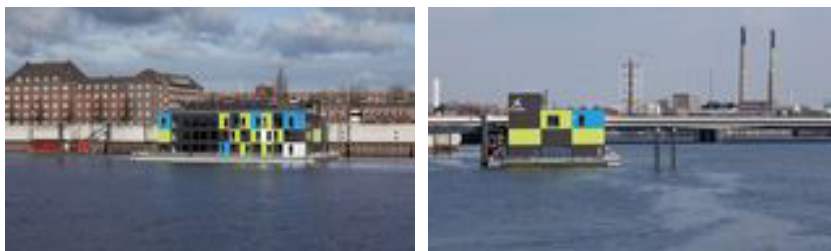
Слика 1. Плутајућа кућа на каналу Еилбек

Извор: Jan Braker Architect, n.d.

У наставку процеса, 2013. године, за потребе Међународне изложбе грађевина која је одржана у Хамбургу, реализован је пројекат *Floating Dock*, који је послужио као главна канцеларија ове изложбе и као демонстрациони центар, који се састоји од 1900 м² корисне површине која се користи као конференцијска сала, изложбени центар, ресторан и канцеларијски простор. Комплекс плута на шупљим бетонским понтонима. Објекат је на води, енергетски је штедљив, уграђена је изолација спољних зидова, а у потпуности се аутономно обезбеђен енергијом из соларних панела, тако да је потпуно, током лета енергетски неутралан. Кроз термалне пумпе, користи се и температура реке Елбе (Archello 2015). Овај архитектонски занимљив пројекат пројектовао је Архитектонски биро *Han Slavik* у Хановеру а изградњу је координирала општинска развојна компанија *ReGe Hamburg Projektrealisierungsgesellschaft mbH* (Компанија за реализацију пројеката) а наредне фотографије преузете су са веб-презентације. Према томе, могли бисмо да закључимо да у Хамбургу, плутајућа заједница реке Елбе све више гравитира ка „групној заједници” која обезбеђује одрживи развој у будућности.

Слика 2. Иба Док (*Iba Dock*)

Извор: Iba Hamburg, n.d.

Амстердам

Живот на води није непознат у Амстердаму али и бројним другим градовима у Холандији, и они често чине саставни део њиховог урбаног пејзажа. У Амстердаму, који има скоро 3000 званично регистрованих традиционалних кућа на води које се налазе на каналима, а стотине људи се уселило у плутајуће куће у раније запуштеним насељима (Rubin 2021).

Међутим, да је питање плутајућих насеља на рекама (али и другим воденим површинама) значајно правно питање, говори управо случај у овој земљи. У веома опсежној студији у вези са правним оквиром изградње кућа на води или мањих урбаних пловећих заједница, најпре се констатује да је карактеристика плутајућих кућа у Холандији у томе да то може да буде само један стан, односно сплав, а не на пример, двојни сплавови или комплекси на једној платформи, што је проишло из пресуде Врховног холандског суда из 2010. године у случају *Voonark*. Пресуда их третира као покретну имовину (чамце), а не као непокретну, те она не подлежу правилима о непокретностима (Lin, Spijkers, and Van der Plank 2021, 433–460). Ова одлука која квалификује кућу (сплав) на води као покретну имовину, важан је фактор који је дуго компликовао плутајући развој у већем обиму у смислу групне пловне заједнице, јер на основу овог принципа, није било могуће бити власник саставног дела покретне имовине (па ни изградње комуне на платформама, односно више станова и кућица на једној плутајућој платформи), јер је то могуће само када је реч о непокретности (450).

Међутим, плутајући развој све чешће јесте питање јавних политика у Холандији и њеним градовима, које обухвата зонирање, коришћење земљишта и унутрашњег приобаља. Планови зонирања постају у последње време значајно оружје просторног планирања, па и плутајућих насеља, а грађански активизам усмерен у овом правцу, временом је „поништио” судски став, што је довело и до изградњи првих већих пловећих заједница. Једна од таквих заједница је насеље *Schoonschip* у северном Амстердаму. Група од 120 ентузијаста на челу са Маријан де Блок (*Marijan de Block*), директором ријалити програма на једној телевизији, после 12 година бирократске борбе, успела је да формира и изгради пловећу самоодрживу заједницу *Schoonschip*, на месту уз реку, која је претходно била постиндустријска област од 100 хектара, напуштена од стране нафтне компанија *Shell* и фабрике авиона *Fokker* (Rubin 2021).

Слика 3. Плутајућа кућа у Амстердаму

Извор: Nabuurs, n.d.

Напуштени простор постао је нови квартал на каналу *Johan van Haselt* у Амстердаму. Урбанистички план израдила је компанија *Space&Matter*. План ове плутајуће заједнице, одражава и њену кохезију, јер пристаниште повезује све станове, док свака кућа чува несметан поглед на воду. Станови су пројектовани према различитим архитектонским праксама, из чега произилази разноликост стилова. Пројекат је креиран око модела кружне заједнице и садржи мрежу соларних панела која помаже становницима да тргују енергијом између себе. Заједницу карактерише и примена технологија за третман воде за добијање енергије, чиме ово пловеће насеље постаје самоодрживи „затворени круг” (Cutiegu 2021).

ПЛУТАЈУЋА ЗАЈЕДНИЦА У ГРАДУ БЕОГРАДУ

Иако је то са данашњег становишта невероватно, постојала су времена када на обалама Саве и Дунава у Београду није било сплавова и других плутајућих или сличних објеката (сојеница на пример). Историјски посматрано, први објекат на реци Сави и Дунаву, у београдском делу ових река, подигли су поклоници природе, ентузијаста, авантуристи и бунтовници тек 1962. године. У то време познати београдски архитекта Предраг Ристић познатији као Пеђа Исус је на Ади Међици 1962. године, направио „ (...) кућу на дрвету, један необичан стамбени објекат (...) који је изазвао буру у јавности. Ингениозан, аутентичан и храбар, Ристић је на овај начин престабио модел ‘Урбаног Робинзона’, као врсту побуне и ескапизма, и дао идеју хиљадама оних који су одједном нашли

начин да викенде проводе у граду али ван градске гужве које је и тада било (...)” (Гајић 2018).

У даљој генези уређења обала река Саве и Дунава у Београду, изграђен је уређен насип на Ушћу. Пројекти за уређење овог дела Београд који су са новобеоградске стране имали директан поглед на Калемегдан постојали су још у Краљевини Југославији, али је изградња шеталишта и насипа од некадашњег моста Краља Александра (данас Бранковог моста) која је започела 1936. године прекинута почетком Другог светског рата. Пројекат је напослетку настављен и завршен почетком 1970-их година. Процес се наставља 1983. године, када је, у то време на веома удаљеној Ади Циганлији никао први угоститељски објекат. У време постепеног распада социјалистичко-самоуправног система, у коме приватна иницијатива постепено све више добија на значају, долази до наглог развоја угоститељских објеката на Сави и Дунаву. Користећи „празнине у прописима”, са распадом бивше државе долази до масовног „дивљег попуњавања” и других подручја речне обале Саве и Дунава у деловима ових река које протичу кроз Београд. Најпре се попуњава потез од Бранковог моста до Ушћа (са сплавовима-дискотекама попут, на пример, Лукаса и других), Земунског кеја поред хотела „Југославија” и а затим потез између Бранковог моста и моста „Газела” са новобеоградске стране на локацији „Старог сајмишта”, као и потез иза Београдског сајма (Гајић 2018). Данас је обала Саве и Дунава од Остружнице до Вишњичке бање углавном заузета бројним објектима на води, који су типологизирани као угоститељски објекти, сплавови-куће, сојенице, плутајуће радионице и привезишта за чамце и сл., а њихова намена је становање, угоститељство, трговина, рекреација и разонода. Нема прецизног броја плутајућих објеката на Сави и Дунаву у Београду, јер значајан део њих није ни регистрован нити поседује одговарајуће дозволе за постављање. Треба, међутим, указати да је град Београд временом преузео неке кораке у утврђивању јасних јавних политика у вези са зонама, условима и начинима добијања дозвола за плутајуће објекте као и планирањем места за њихово постављање од 2005. године. Два новија таква прописа су Одлука о постављању плутајућих објеката на водном земљишту на територији града Београда и План места за постављање плутајућих објеката на водном земљишту на територији града Београда из 2021. године.¹

¹ У питању су Одлука о постављању плутајућих објеката на водном земљишту на територији града Београда, „Службени лист града Београда“ бр. 37/2021 и План места

Ипак, чини се да су „плутајући објекти” у делу Саве и Дунава још увек у значајној мери у „сивој зони” те да град Београд тек треба да учини адекватне кораке у вези са планирањем, али и санкционисањем дивљих пловних и сличних објеката који данас постоје у Београду као и развојем јавних политика коришћења река, посебно у домену пловних објеката, што показује и последњи пример покушаја измештања једног дела сплавова и кућа на води на Савском кеју који је 2023. године предузео Град Београд. Ипак, не постоје јасне политике за настанак и стварање организованих микро плутајућих заједница намењених урбаном становању на рекама, чему би требало посветити више пажње у будућности.

АДА МЕЋИЦА КАО ОДРЖИВА МИКРО ПЛУТАЈУЋА ЗАЈЕДНИЦА

До почетка коришћења Аде Међице долази 1962. године. Идеја Предрага Ристића о изградњи сојенице на до тада запуштеном и неуређеном речном острву, била је најпре опште критикована, али се временом став у тадашњем Београду мења, јер је архитекта на овај начин инспирисао и друге да проводе време на београдским рекама и речним острвима. Већ средином 1962. године, основано је Удружење љубитеља Саве и Дунава, које је 1963. године и добило острво на управљање. Бројне познате личности, глумци, писци, лекари и други (попут, на пример Моме Капора, Зухе Џумхура, Десанке Максимовић, Павла Вуисића), на основу добијеног (можда и спорног) јавног овлашћења управљања и старања над овим речним острвом, створили су у наредним годинама „водену комуњу” коју од тада до данас чини 86 сојеница и 202 сплава са кућицама на води (Теравас 2021).

Ада Међица је данас речно острво и специфична „микро речна заједница” која представља невероватан пример на који начин „приватно управљање” доприноси јавном управљању речним водотоком. Ада Међица, представља, у односу на компаративни преглед, јединствени пример „приватног и јавног”. Иако је управљање Адом Међицом поверено удружењу грађана још 1963, тачније искључиво власницима објеката на овом речном острву (што се

за постављање плутајућих објеката на водном земљишту на територији града Београда, „Службени лист града Београда“ бр. 37/2021.

у извесној мери и у прошлости а и данас сматра спорним), начин на који је „микро пловеха заједница” обезбедила развој острва у последњих 70 година показује да такве симбиозе приватног (острво) и јавног (речног водотока) могу да буду успешне, те да и те како могу да допринесу одрживом развоју ове природне оазе уз могућност коришћења острва од стране свих грађана али и потребе урбаног становања. Острво је дугачко један километар, а власници објеката који чине удружење које управља острвом се старају о његовом изгледу. Острво је уређено пешачким стазама, па и малим купалиштем, добро је повезано чамцима са београдском и новобеоградском страном града, а начин уређења сојеница, сплавова и кућица на води и заузетих површина, као и чињеница да чланови удружења свакодневно уређују острво и са острва односе смеће, показује како приватна иницијатива може да допринесе успешном јавном управљању водног добра и оазе природе. Само острво је доступно свима, а власници пловехих и других објеката се старају о уређењу целог острва. Постоје тачни подаци о томе колики је број половних и других објеката и тај број објеката се не може повећавати. С друге стране, тачно је одређен и број стабала дрвећа на острву, означене су биљне и животињске врсте које осим људи насељавају острво, а на истом, иако постоји могућност, још увек није уведена струја, јер власници објеката нису желели да увођењем струје утичу на природно окружење. За основне потребе користе се ветро турбине и соларни панели. У међувремену, постављене су јавне чесме, које сваки посетилац ове речне аде може да користи. Власници објеката на острву организовани у оквиру удружења који њиме и управљају, у највећој мери желе да заштите аутентичност ове речне аде и успешно одолевају покушајима који би могли негативно да утичу на еколошке карактеристике острва. Свако је добродошао на острву, под условом да своје смеће понесе са собом, о чему се строго води рачуна. Савска вода на овом речном острву је веома чиста и погодна за купање, а у води се могу пронаћи шкољке, ракови, рибе па и водене змије које су безопасне за посетиоце.

Слика 4. Ада Међица

Извор: Milenković 2023.

Ада Међица је данас урбана оаза скоро нетакнуте природе, за одличном концепцијом и приватно (јавним) управљањем, која може да послужи као пример на који начин се у урбаном окружењу налази права оаза природе доступна урбаном „зеленом” становању. Посебно у току врелих летњих дана у Београду као урбаног метрополи она може да послужи као место за дружење, купање и уживање не само власника пловних и других објеката већ и свих оних који на острво желе да посете и проведу пријатно време у природном окружењу.

РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЈА

Компаративна анализа „микро плутајућих заједница” у појединим европским градовима и јавне политике у вези са урбаним становањем на подручју река и канала у урбаним европским мегаполисима и Београду, представљени пројекти и њихова реализација и др. показују, да и поред тога што људи живе на рекама и каналима од најранијих времена, у садашњем урбаном развоју, реке и канали тек добијају на значају у погледу политика зеленог и еколошки прихватљивог урбаног развоја и урбаног становања. У прошлости, реке и канали су у значајној мери били индустријски девастирана подручја или подручја за која су се одређивали ентузијастички и људи који су желели да живе и раде у урбаним подручјима, али и истовремено да буду у симбиози са природом и

својим рекама, тражећи у њима мир и опуштање од свакодневног стреса изазваног пословним окружењем. Један део људи, живео је на рекама из других разлога, а свакако један од кључних је било сиромаштво. Део популације који је живео или живи у урбаним мегаполисима, покушавао је да пронађе алтернативне и јефтине услове смештаја и становања близу урбаног центра под повољним економским условима, што су све до пре тридесетак година биле запуштене и девастиране реке и канали на подручју великих градова.

Са климатским променама, све већом густином насељености и дехуманизацијом становања у урбаним мегаполисима, реке и канали не само да су постали интересантни за ентузијасте и релативно сиромашну популацију, већ све више и за оне који траже еколошки прихватљиво урбано окружење у „микро заједницама”, које живот на рекама и каналима може да понуди. Примери појединих европских градова указују да су делови водног подручја, постали интересантни не само у смислу инвестиционе изградње на речним обалама (солитера и зграда на обалама река), већ и „плутајућих самоодрживих и еколошки прихватљивих заједница” за становање на води, за које су подједнако заинтересовани и појединци као и приватни инвеститори. Бројни архитектонски бирои све чешће се баве урбаним плановима изградње самоодрживих плутајућих заједница, које подразумевају повезивање више плутајућих објеката у један, њихову самоенергетску стабилност и њихову еколошку прихватљивост и одрживост. Политике урбаних европских мегаполиса на рекама и каналима у погледу јавног добра на рекама, зависе од бројних фактора као на пример: изградње објеката; зонирања; могућности које канали и речна корита пружају; запуштеност одређеног подручја и других фактора. С друге стране, јавне политике таквих простора усмерене су на изградњу објеката које ће на „микро јавном простору” бити еколошки и просторно самоодрживи. Случај Аде Међице, али и поменутих европских градова говори у прилог томе да дугорочна решења још увек нису у довољној мери пронађена и да уређење „микро јавног простор” водног добра, значајно зависи од његових карактеристика и специфичности. Док у Лондону „трајни вез” има карактер пловила које је предвиђено за постављање у одређеној зони и које се може користити као индивидуални стамбени простор за које дозволе издаје јавна корпорација, у Амстердаму „микро водни простор” егзистира као плутајућа самоодржива повезана заједница више стамбених јединица на води, а у Хамбургу као

скуп индивидуалних пловених објеката на одређеним деловима река и канала. Ада Међица је на пример, у погледу простора, специфична јер је у питању аутономно речно острво које се данас налази скоро у центру града Београда. Реч је о заједници коју чине власници објеката који „управљају” острвом преко свог удружења које располаже јавним овлашћењем.

Анализа је показала да чак у европским градовима на рекама који су значајно развијенији од Београда, не постоји јасна законска регулатива која је у прошлости па ни данас, системски подржала нову фазу урбаног развоја у контексту еколошких и климатских промена. У том смислу, чини се да не постоје довољно разрађене јавне политике које се односе на коришћење река и канала у сврху еколошки прихватљивог становања те да се на њима тек треба радити.

Случај Аде Међице, где је удружењу као „специфичној комуни” предато право на еколошки прихватљиво управљање „микро простором” (острвом) може бити решење и за „плутајуће еколошки независне заједнице” и у другим европским градовима. С друге стране, и град Београд, па и микро-простор Аде Међице, може прихвати и поједина позитивна искуства и планове анализираних европских градова. Чињеница је да ни један од анализираних градова није још увек јасно разграничио питања односа јавног и индивидуално-приватног и инвестиционо-приватног односа када је реч о урбаном становању у „плутајућим заједницама” на рекама и каналима, те ово питање тек треба да буде предмет будућих урбаних политика као и нормативног оквира у метрополитенским европским градовима на рекама и каналима.

ЗАКЉУЧАК

Урбане заједнице на рекама данас представљају нови изазов у креирању јавних политика и политика становања у урбаним мегаполисима на рекама, посебно када је реч о уређењу „микро јавног простора” водног добра на рекама и каналима што је и био предмет овог рада. Компаративна анализа „микро плутајућих заједница” како у поменутих европским градовима, тако и у граду Београду показује да не постоје јасно одређене јавне политике урбаног планирања, управљања и становања у еколошки прихватљивом окружењу, као ни јасни прописи којима су они регулисани. Ипак, грађански активизам, климатске промене, економски и комерцијални фактори све више

утичу на неопходност метрополитенских градова у Европи који се налазе на рекама и каналима да јасно предвиде урбане политике развоја „микро јавног водног простора” на појединим локацијама и зонама водног тока, а које би подразумевало и постојање „плутајућих заједница” намењеним становању. И сам појам „плутајућа заједница” је недовољно одређен, јер се одређивањем овог појма научна и стручна заједница није посебно ни бавила. Овај рад указује у ком контексту се може разумети „плутајућа заједница на рекама и каналима па и на морском подручју”, али не одређује конкретно шта она тачно под „плутајућом микро заједницом на води” подразумева, јер у ретким научним радовима, или популарним стручним часописима, „плутајућа заједница” има бројна и различита значење. Микро простор на рекама и каналима, у контексту „плутајуће заједнице” може имати значајну улогу у еколошки прихватљивом планирању и урбаном становању у будућности. Кроз овај рад настојали смо да популаризујемо и прикажемо на који начин плутајуће заједнице као облик самоодрживе заједнице у урбаном окружењу која обухвата водна подручја река и канала у будућности могу да се користе као квалитетан простор за урбано становање, односно као заједнице интегрисане кроз и урбано зелено становање које повезују окружење и урбани развој и обезбеђује хуманије услове живота у метрополитенским европским градовима на рекама и каналима.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Одлука о постављању плутајућих објеката на водном земљишту на територији Града Београда, „Службени лист града Београда” бр. 37/2021.
- План за постављање плутајућих објеката на водном земљишту на територији града Београда, „Службени лист града Београда” бр. 37/2021.
- Archello. n.d. “Iba Dock.” *Archello*. <https://archello.com/project/iba-dock>.
- Bunce, Susannah, and Gene Desfor. 2007. “Political ecologies of urban waterfront transformations.” *Cities*, 24 (4): 251–334.
- Callegaro, Martina. 2019. “Houseboat Communities as Floating Neighborhoods for Degrowth: How Living Afloat is Reshaping the Urban Morphology of European Metropolises.” In *Cities*

- as *Assemblages*, eds. Ilaria Geddes, Nadia Charalambous, and Alessandro Camiz, 3: 509–520.
- Changho, Moon. 2015. “A Study on the Floating Ho use for New Resilient Living.” *Journal of the Korean Housing Association* 26 (5): 97–104.
- Cutieru, Andreea. 2021. “Amsterdam’s Floating Neighbourhood Schoonschip Offers a New Perspective on Circularity and Resiliency.” *Arch Daily*. <https://www.archdaily.com/964050/amsterdams-floating-neighbourhood-schoonschip-offers-a-new-perspective-on-circularity-and-resiliency>.
- Enviropaul. n.d. “The houseboats of Hamburg.” *Enviropaul*. <https://enviropaul.wordpress.com/2015/11/22/the-houseboats-of-hamburg/>.
- Gajić, Bane. 2018. „Kako su splavovi postali važan deo Beograda.” *Vice*, 21. decembar 2018. <https://www.vice.com/sr/article/d3by9m/kako-su-splavovi-postali-vazan-deo-beograda>.
- Iba Hamburg. n.d. “Iba Dock.” *Iba Hamburg*. <https://www.internationale-bauausstellung-hamburg.de/en/projects/iba-dock/projekt/iba-dock.html>.
- Jan Braker Architect. n.d. “Floating Home Eilbek Canal.” *Jan Braker Architect*. https://janbraker.de/projects/show/floating-home-eilbek-canal_246.
- Lin, Fen-Yu, Otto Spijkers, and Pernille Van der Plank. 2020. “Legal Framework for Sustainable Floating City Development: A Case Study of the Netherlands.” In *Lecture Notes in Civil Engineering*, eds. Lim Piątek, Wang S.H., C.M., R. de Graaf-van Dinther, R. 158: 433–460. https://www.researchgate.net/publication/353740037_Legal_Framework_for_Sustainable_Floating_City_Development_A_Case_Study_of_the_Netherlands.
- Milenković, Dejan. 2018. “Role of Local Authorities and citizens in Urban Planning of Micro Public Spaces.” ICUP2018 2nd International Conference on Urban Planning, Proceedings, Serbia, Faculty of Civil Engineering and Architecture, University of Nis, 271–280.
- Milenković, Dejan. 2019. „Pametno’ i ‘zeleno’ u urbanim politikama velikih gradova.” U *Peta nacionalna naučno-stručna konferencije sa međunarodnim učešćem Politehnika – 2019*, urs. Jelena Drobac, Ivana Matić Bujagić, Svetozar Sofijanić, Aleksandra Nastasić, Nenad Đorđević, 159–166.

- Milenković, Dejan. 2021. „Zeleno javno upravljanje u urbanim politikama metropolitenskih gradova – studija slučaja.” U *Šesti Naučno-stručni skup Politehnika 2021*, ur. Ivana Matić Bujagić, 177–183.
- Ministry of Environmental and Energy. 2016. *Hamburg – European Green Capital: 5 Years On*. Hamburg: Ministry of Environmental and Energy. <https://redirect.is/k569yi3>.
- Oceanix. n.d. “Explore OCEANIX Busan.” *Oceanix*. <https://oceanix.com/busan/>.
- Rikalo, Mirjana. 2011. „Od praistorije do kreativne ekonomije: Studija slučaja vinčanske civilizacije.” U *Savremeni izazovi u evropskoj ekonomiji – izazovi za Srbiju*.
- Rubin, Shira. 2021. “Embracing a Wetter Future, the Dutch Turn to Floating Homes.” 7 December 2021. *Yale School of Environmental*. <https://e360.yale.edu/features/the-dutch-flock-to-floating-homes-embracing-a-wetter-future>
- Rubin, Shira. 2021a. “In Amsterdam, a community of floating homes shows the world how to live alongside nature.” *The Washington post*, 17 January. <https://www.washingtonpost.com/climate-solutions/interactive/2021/amsterdam-floating-houses-schoonschip/>.
- Storbjörk, Sofie, and Mattias Hjerpe. 2022. “Stuck in experimentation: exploring practical experiences and challenges of using floating housing to climate-proof waterfront urban development in Sweden.” *Journal of Housing and the Built Environment* 37: 2263–2284. DOI: 10.1007/s10901-022-09942-4.
- Tepavac, Jelena. 2019. „Beograski biser – Ada Medica.” *011 Info*, 11. decembar 2019. <https://www.011info.com/upoznaj-beograd/beogradski-biser--ada-medjica>.
- Yadua, Omoayena. 2012. “Determinants of Urban Poor Housing Types in Makoko Area, Lagos.” *Journal of Sustainable Development in Africa* 14 (6): 71–83.
- Yang, Huimin, Shuwen Zhao, and Chulsoo Kim. 2022. “Analysis of floating city design solutions in the context of carbon neutrality-focus on Busan Oceanix City.” *Energy Reports* 8 (14): 153–162.

Dejan Milenković*

Faculty of Political Sciences, Belgrade

**URBAN PLANNING, MANAGEMENT
AND HOUSING POLICIES IN EUROPEAN
RIVER CITIES AND CITY OF BELGRADE
– CASE STUDY****

Resume

As a consequence of the lack of public policies and legal framework, and then the non-compliance with laws and regulations related to the use of rivers and coasts, the development of floating communities from their creation until today in Belgrade, has flowed predominantly from the bottom up, i.e. from individual and often illegal actions individuals to the gradual and increasingly current determination and then the implementation of public policies and the arrangement of the river area. Comparatively, some European cities on rivers and canals have, in the last few decades, increasingly paid attention to the careful planning of river and canal management and the potential opportunities for the realization of urban green housing projects through the creation of sustainable floating micro-river communities on them. And the city of Belgrade gradually adapts to these needs. In the city of Belgrade, in addition to a large number of examples of bad practice of “floating communities” there are also some good examples of “micro river space” arrangement and good practice of living and living in an ecologically acceptable natural environment on the water. This is the case of the river island of Ada Medica in Belgrade, which can serve as a “good case” for other European cities on rivers. It is a sustainable community characterized by the symbiosis of people and the environment, where the strength

* Email address: dejan.milenkovic@fpn.bg.ac.rs; ORCID: 0000-0002-9830-0372

** This paper is supported by the funds of the Ministry of Science, Technological Development and Innovation of the Republic of Serbia on the basis of the Agreement on the implementation and financing of scientific and research work: number 451-002-41012012.

of a small river community contributes to the preservation of the environment, the achievement of ecological balance and urban green living in a natural environment.

Keywords: urban policies, cities, rivers and canals, micro public space, floating communities, urban green housing

* Овај рад је примљен 23. фебруара 2024. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 8. маја 2024. године.